

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

УДК 316.331.2

Л. Є. БРАТЧЕНКО, Л. С. ЧЕРНОУС

БЕЗРОБІТТЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИЙ ТА СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ

У статті досліджено одну з основних макроекономічних проблем – безробіття, яка є надзвичайно актуальною для сучасної економіки України й потребує глибокого наукового аналізу та розробки на цій основі практичних рекомендацій. Проаналізовано стан безробіття, його причини, соціально-демографічні характеристики зареєстрованих безробітних у Державній службі зайнятості України за 2014–2016 рр. та I кварталу 2017 р. Визначено його наслідки та напрями подолання. Відзначено роль держави в здійсненні активної політики, яка повинна сприяти зайнятості економічно активного населення країни, зменшенню рівня безробіття до природного.

Ключові слова: безробіття, економічно активне населення, працевлаштування, державний центр зайнятості.

У сучасних ринкових умовах безробіття стає надзвичайно гострою проблемою в Україні. Сьогоднішній стан української економіки не дає ніякої надії на поліпшення ситуації на ринку праці. Прогнози експертів невтішні: кількість безробітних українців зростатиме. Економічна криза в Україні згубно позначається на зайнятості в країні. Тому дослідження проблеми безробіття в сучасних умовах господарювання для України є вкрай актуальним. Більшість економістів і соціологів розглядають безробіття як соціальне зло. Саме з безробіттям пов'язані такі деструктивні явища, як спад виробництва, бідність, соціальна напруга, криміналізація. Безробіття – багатофакторне явище, що впливає на всі сфери суспільного життя, позначається на добробуті населення.

Значний внесок у дослідження безробіття зробили зарубіжні та вітчизняні економісти, такі як: А. Оукен, Ж. Б. Сей, С. Іванов, Г. Кондратьєв, Т. Черниш, П. Нікіфоров, А. Вольська, В. Пиц, Г. Мамонова, О. Піжук, Н. Тілікіна, В. Ярошенко, Т. Панюк та ін. Проте, при всій значущості проведених наукових досліджень, практичні питання безробіття, особливо його сучасного стану, потребують більш ґрунтовного вивчення.

Метою статті є аналіз сучасного стану безробіття в Україні, визначення його причин, наслідків та напрямів подолання.

Безробіття – це соціально-економічне явище, для якого характерна незайнятість частини робочої сили (економічно активного населення) у сфері економіки. Тобто в реальному житті безробіття виступає як перевищення пропозиції робочої сили над попитом на неї [2]. При безробітті час-

тина економічно активного населення не може знайти роботу, стає «зайвим» населенням – резервною армією праці [3]. Як показує досвід, головними причинами безробіття є структурні зміни в економіці; спад виробництва на підприємствах; добровільне звільнення з метою пошуку більш сприятливого варіанта трудової діяльності; обмеженість попиту на товари й послуги; зниження попиту на ряд професій, дискримінація на ринку праці щодо жінок, молоді.

В Україні внаслідок впливу різних фінансово-економічних чинників останніми роками, починаючи з 2014 р., кількість безробітного населення змінювалась. Так, чисельність безробітного населення працездатного віку у 2016 р. становила 1677,5 тис. осіб, порівняно з 2015 р. вона зросла на 23,5 тис. осіб (1,4%), а порівняно з 2014 р. до 2016 р. – знизилась на 169,6 тис. осіб (9,2%).

Рівень безробіття у 2016 р. становив 9,7%, порівняно з 2015 р. він зріс на 0,2%. А, якщо порівнювати рівень безробіття 2016 р. та 2014 р., то він залишився незмінним на рівні 9,7%. Чисельність зареєстрованих безробітних у 2016 р. становила 407,2 тис. осіб, або 24,3% від кількості безробітних працездатного віку, порівняно з 2015 р. чисельність зареєстрованих безробітних знизилась на 53,9 тис. осіб, тобто на 13,2%. А якщо порівнювати чисельність зареєстрованих безробітних працездатного віку 2016 р. та 2014 р., то можна спостерігати теж зниження на 51,4 тис. осіб, що становить 12,6%.

У I кварталі 2017 р. чисельність зареєстрованих безробітних працездатного віку становила в середньому 425,1 тис. осіб, порівняно з аналогічним періодом 2016 р. (498,6 тис. осіб) відбулось зниження на 73,5 тис. осіб, що становить 14,7% [6].

Якщо проаналізувати кількість та категорії зареєстрованих безробітних у січні – квітні 2017 р. порівняно з аналогічним періодом 2016 р., то можна спостерігати, що за цей період послугами Державної служби зайнятості скористалися 662,6 тис. осіб безробітних громадян, що на 97,0 тис. осіб менше, ніж у січні – квітні 2016 р. Станом на 1 травня 2017 р. кількість зареєстрованих безробітних становила 374,2 тис. осіб (станом на 1 травня 2016 р. – 434,7 тис. осіб). Статистичні дані свідчать, що кількість зареєстрованих безробітних за аналізований період знизилась на 60,5 тис. осіб, тобто на 13,9%.

Найбільша кількість зареєстрованих безробітних сконцентрована в Дніпропетровській, Харківській, Вінницькій, Полтавській, Запорізькій та Черкаській областях, а найменша – у Закарпатській і Луганській областях. У загальній кількості зареєстрованих безробітних чоловіки становили 45,6%, жінки – 54,4%. Серед регіонів питома вага жінок коливалась від 45,0% у Чернівецькій області до 63,4% – у Закарпатській. Понад 40% зареєстрованих безробітних – особи, що проживають у сільській місцевості. Серед безробітних, які мали професійний досвід, кожен п'ятий раніше

працював у сфері державного управління й оборони, обов'язкового соціального страхування; 18% – у сільському, лісовому та рибному господарстві; 16% – в оптовій та роздрібній торгівлі; 15% – у переробній промисловості. Серед зареєстрованих безробітних третину становила молодь віком до 35 років, 28% – особи віком від 35 до 45 років; 37% – особи старше 45 років. Як і в минулі роки, за пошуком роботи до Державної служби зайнятості найчастіше звертаються громадяни з вищою освітою – 44%, з професійно-технічною – 36%, із загальною середньою – 20%. За професійними групами серед зареєстрованих безробітних переважають робітники з обслуговування, експлуатації устаткування; законодавці, вищі державні службовці, керівників; працівник сфери торгівлі та послуг. Більше ніж половина зареєстрованих безробітних втратили роботу у зв'язку зі звільненням за угодою сторін або із закінченням строку договору, 9% – звільнені за власним бажанням, 12% – до реєстрації в службі зайнятості не працювали понад рік [6].

Аналізуючи роботу Державної служби зайнятості України з безробітними, необхідно звернути увагу на недостатню її ефективність, оскільки чимало безробітних шукали й шукають роботу самостійно. За даними Мінсоцполітики, 30% робочих місць, які пропонують українцям, – це низькооплачувана й низькокваліфікована праця. Тож бути зареєстрованим у службі зайнятості не гарантує можливості знайти гідну роботу. Для українців не є таємницею, що найбільш високооплачувані вакансії не доходять до реєстру регіональних служб зайнятості, а надаються, насамперед, родичам і знайомим їх працівників. Той, хто реально хоче знайти гідну роботу, повинен якимось «віддячити» інспектору служби зайнятості. Проте, існують альтернативні способи працевлаштування. До них належать приватні фірми з працевлаштування й сайти в Інтернеті, на яких можна розміщувати своє резюме та самостійно шукати роботодавця. Практика свідчить, що багато приватних роботодавців не розміщують своїх вакансій у державних центрах зайнятості, оскільки вважають, що там шукають роботу низькокваліфіковані та безробітні похилого віку.

За даними Державної URLУкраїни, число безробітних (без урахування АР Крим та зони проведення антитерористичної операції в Донецькій і Луганській областях) скоротилося в липні 2017 р. до 319,9 тис. осіб, або 1,2% населення працездатного віку. Порівняно із червнем 2017 р. рівень безробіття впав на 3,2%, тобто безробітних стало менше на 10,3 тис. осіб. При цьому кількість безробітних, які отримують допомогу, знизилася до 256,9 тис. осіб – майже на 8,2 тис., а середній розмір допомоги в липні становив 2040 грн (проти 1921 грн у червні 2017 р.). Отримали роботу в липні 2017 р. 6,8% зареєстрованих безробітних (25,5 тис. осіб), а в червні – 8,6% (34,7 тис. осіб) місяцем раніше. За даними Державної служби статистики України, конкурс на одне вакантне місце в липні 2017 р. залишився стабі-

льним з березня 2017 р. – 5 осіб на місце [1]. Отже, спостерігається незначна, але позитивна тенденція зменшення безробітних.

Варто звернути увагу на те, що економічно активні працівники, які за певних обставин (скорочення штатів, банкрутство підприємств, переселення тощо) залишилися без роботи й не отримали відповідної їх рівню кваліфікації пропозиції робочого місця від служб зайнятості, залишаються сам на сам з деструктивними наслідками безробіття. Між тим, безробіття – це біда не тільки окремої людини і її сім'ї, а й суспільства. Дійсно, наслідком безробіття є скорочення обсягів виробництва, а, відповідно, зменшення реального ВВП та зниження рівня життя населення. Але, крім економічних, безробіття має дуже суттєві негативні соціальні наслідки, оскільки, наприклад, серед молодого населення призводить до поглиблення бідності та зuboжіння бюджетів молодих сімей (як наслідок – збільшення розлучень, абортів, зниження народжуваності, збільшення кількості безпритульних і покинутих дітей, дітей-сиріт); відтоку молодих фахівців до розвинутих країн; пошуку альтернативних форм заробітку у сфері неформальної економіки й тіньового бізнесу та підриву інтересу до освіти; посилення криміногенної ситуації в країні.

Негативними наслідками безробіття нерідко є втрата людиною контролю над своєю поведінкою, оскільки вона позбавляється можливості заробляти гроші на необхідні матеріальні блага, що нерідко призводить до правопорушень і злочинів. Крім цього, безробіття призводить до деградації людини як працівника, втрати важливих навичок, кваліфікації, а якщо таких немає, до пошуку доходів сумнівними, напівкримінальними й кримінальними способами. Відрив від трудового джерела доходу та тривале існування на соціальні допомоги призводить до втрати самоповаги, занепаду моральних устоїв, розпаду родини тощо. Існує прямий зв'язок між зростанням самогубств, убивств, крадіжок, психічних захворювань, смертності від серцево-судинних хвороб і високим рівнем безробіття. Нарешті, масове безробіття призводить до погіршення економічної ситуації в країні, до значних соціальних і політичних змін, часто у формі дуже гострих соціальних конфліктів.

Долати безробіття потрібно, застосовуючи різні засоби. Відповідні державні інститути повинні систематично вживати заходів активної політики, які й сприятимуть зайнятості населення, а саме: стимулювати розвиток малого та середнього бізнесу, що сприятиме створенню нових робочих місць; здійснювати держзамовлення на підготовку спеціалістів відповідно до реального стану попиту на робочу силу; стимулювати підприємців (надання податкових кредитів) за кожне нове створене робоче місце; використовувати страхування на випадок безробіття для субсидування підприємств, які пропонують професійне навчання для внутрішньофірмового повторного прийому на роботу; заохочувати підприємства, які сплачували

страхові внески протягом більше ніж двох років без звільнень робітників; збільшувати терміни та обсяги виплат допомоги по безробіттю.

Необхідно вдосконалювати й діяльність Державної служби зайнятості та її регіональних відділів, акцентуючи на прозорості попиту на робочу силу, розширенні пропозицій перепідготовки безробітних і набуття ними суміжних професій. Україна повинна більш широко досліджувати зарубіжний досвід у сфері зайнятості в країнах Європейського Союзу, зокрема Польщі, де в основу вирішення цього питання покладено гнучку політику зайнятості населення, основними заходами якої є мотивація професійної підготовки працівників протягом усього життя для підвищення кваліфікації або навчання інших професій, що підвищує шанси їх працевлаштування при зміні кон'юнктури ринку праці; підтримка рівних можливостей для всіх на ринку праці; гнучкість умов зайнятості: організації роботи та робочого часу, механізмів формування заробітної плати, мобільності працівників; зміна форм трудових контрактів з урахуванням потреб роботодавців та працівників; сприяння використанню сучасних інформаційних технологій для реалізації гнучких форм зайнятості; адаптація систем соціального захисту для підтримки трудової мобільності трудящих [5].

Місцеві органи самоврядування в Україні повинні налагодити зв'язки приватних фірм і державних центрів зайнятості, глибоко аналізувати ринок робочих спеціальностей. На жаль, сьогодні в Україні працевлаштування безробітних залишається справою рук самих безробітних [4].

Висновки. Отже, безробіття – це актуальна проблема, яку в Україні потрібно вирішувати негайно і яка потребує постійного наукового аналізу та підготовки на основі отриманих результатів практичних рекомендацій для державних інституцій і працедавців, які можна використовувати для розробки й реалізації ефективної соціально-економічної політики, спрямованої на забезпечення продуктивної зайнятості економічно активного населення країни, зменшення рівня безробіття до мінімального соціально допустимого (природного) рівня.

Проте, усе економічно активне населення має враховувати той факт, що в ринкових умовах господарювання на ринку праці відбувається досить жорсткий відбір найбільш здібних, підприємливих.

Українське сьогодення потребує підвищення мотивації до праці працівників, активізації публічної роботи Державної служби зайнятості, адже ринок стимулює висококваліфіковану працю, високу дисципліну, сприяє створенню жорсткого взаємозв'язку між внеском кожного (граничною продуктивністю праці) й оплатою праці, а відтак потребує активізації трудових ресурсів продуктивного населення країни.

Список використаної літератури

1. Безробіття в Україні: що змінилося на ринку... URL: politeka.net/
2. Лопатіна К. А. Стан та напрями ліквідації проблеми безробіття в Україні. *Управління розвитком*. 2011. № 16 (113). С. 85–86.

3. Покришук В. Підвищення економічної активності безробітного населення України. *Україна: аспекти праці*. 2008. № 4. С. 17–24.
4. Система державної служби зайнятості давно себе... URL: stopcor.org...-derzhavnoyi-sluzhbi-zaynyatosti...sebe....
5. Сучасний зарубіжний досвід формування механізмів регулювання ринку праці. URL: ukrbukva.net/page,3,52002-Sovremenniyu-zarubezhnyiy-o...
6. Уровень безработицы в Украине (2000–2016). URL: index.minfin.com.ua.

Стаття надійшла до редакції 15.07.2017.

Братченко Л. Е., Черноус Л. С. Безработица в современной Украине: социально-экономический и статистический анализ.

В статье исследовано одну из основных макроэкономических проблем – безработицы, которая является чрезвычайно актуальной для современной экономики Украины и нуждается в глубоком научном анализе и разработке на этой основе практических рекомендаций. Проанализировано состояние безработицы, ее причины, социально-демографические характеристики зарегистрированных безработных в Государственной службе занятости Украине за 2014–2016 гг. и I квартал 2017 г. Определены его последствия и направления преодоления. Отмечено роль государства в осуществлении активной политики, которая должна способствовать занятости экономически активного населения страны, уменьшению уровня безработицы к естественному.

Ключевые слова: безработица, экономически активное население, трудоустройство, государственный центр занятости.

Bratchenko L., Chernous L. Unemployment in Modern Ukraine: Socio-Economic and Statistical Analysis

Unemployment is considered as a form of macroeconomic instability, a socio-economic phenomenon, characterized by unemployment is part of the economically active population (labor force) in the field of economics. Identifies the causes of unemployment in Ukraine, the main of which are named: structural changes in the economy; the decline in production in enterprises; voluntary dismissal with the aim of finding a more favorable option work; the drop in demand for goods and services; a decline in demand for a number of professions, labor market discrimination against women and young people.

Analysis of the working-age population is unemployed and determined that under the influence of various financial and economic factors in the period from 2014 to 2016 and I quarter of 2017 is the number of changed. The analysis showed that the unemployment rate in 2016 was 9.7%, in comparison with the year 2015 it increased by 0.2%, while in comparison with the year 2014 it has not changed. The number of registered unemployed in the period 2014–2016 years had shown a downward trend: 2016–2015 at 13.2 per cent (53.9 thousand people) and in the period 2016–2014-at 12.6% (51.4 thousand people).

Statistics show that in the I quarter of 2017, the number of registered unemployed of working age averaged 425.1 thous. persons that, in comparison with the similar period of the year 2016 (498.6 thous.) it fell to 73.5 thous. persons. (14.7%). The paper analyses the number and categories of registered unemployed in the period January-April 2017 of the year and the same period of the year 2016. The analysis showed that the services of the public employment service in 2017 year (January-April) took advantage of 662.6 thousand people that on 97.0 thous. less than in the corresponding period of the year 2016. Statistics show that the number of registered unemployed for the analyzed period decreased by 13.9% compared to the same period in the year 2016.

The work presents the regions and statistics, as of May 1, 2017, more concentrated and less than the number of registered unemployed persons on various grounds. The main reason this is called the insufficient work of the State employment service. Her work has no

effect, since there is State employment service no collaboration with private business. High-paying jobs do not reach ordinary unemployed, according to the Ministry of social policy, 30% of jobs that offer Ukrainians is poorly paid and qualified labor.

In the work are the main consequences of unemployment. Without a job a person has no opportunity to satisfy their primary needs, earn their wealth. It degrades as the employee loses their knowledge and skills, thereby worsens economic situation of the country.

To solve the problem of employment of the economically active population is invited to the State to implement a number of actions, and perhaps reforms that will promote employment. These are: the reform of the public employment service, which will actively cooperate with enterprises of various ownership forms; stimulating the development of small and medium-sized businesses; unemployment insurance policies to subsidize enterprises; providing business tax credits that would encourage businesses to create new jobs, etc.

The work suggests that the economically active population, in turn, should take into account the fact that the market is competitive, it's a very tough selection the most able, enterprising.

Key words: *unemployment, economically active population, employment, national employment Center.*